

SEKVENCE TRANZITIVNIH PROSTORA KJOTA**SEQUENCES OF TRANSITIONAL SPACES OF KYOTO**Marija Petrović, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad***Oblast – ARHITEKTURA -**

Kratak sadržaj – Predmet istraživanja su ključne sekvence tranzitivnih prostora unutar bogatog urbanog i arhitektonskog pejzaža Kjota, kroz duboko uronjenje u tri različite tipologije: tradicionalne japanske kuće (*machiya*), šintoistička svetišta i Kjoto glavnu voznu stanicu. Svaki od ovih prostora nudi jedinstveno sočivo kroz koje se mogu istražiti višestruki odnosi između ljudi i njihovog izgrađenog okruženja i prirodnog sveta, uokvirenog u širi kontekst istorijskog i kulturnog tkiva Kjota.

Ključne reči: tranzitivni prostori, sekvence, prostorna percepcija, identitet i ideologija grada Kjota

Abstract – The paper researches key spatial sequences of transitive spaces. Comprehensively exploring the nuanced dynamics of transitional spaces within Kyoto's rich urban and architectural landscape, through deep immersion in three distinct typologies: traditional Japanese homes (*machiya*), Shinto shrines, and the architectural marvel of Kyoto Train Station. Each of these spaces offers a unique lens through which to explore the multiple relationships between people, their built environment, and the natural world, framed within the larger context of Kyoto's historical and cultural fabric.

Keywords: transitional spaces, spatial sequences, perception, identities and ideology of the city of Kyoto

1. UVOD

Prostorne sekvence Kjota su čovekomerno dizajnirane za udobnost, pogodnost i protok. Iako je po proceni Biroa za planiranje grada Kjoto, grad od preko milion i 400 hiljada stanovnika izuzetno je očuvana razmera na nivou čoveka, tačnije pešaka. Tako da je tema prohodnosti, pešačke staze, tranzitivnih, spojnih ili razdvojenih prostora, nešto što se ističe kao ključni doživljaj. Japanski grad je potrebno posmatrati kroz prizmu arhitekture kao metafore za kulturu. Postavljanjem pojmova tranzitivnih prostora sa prostornom percepcijom nevidljive arhitekture u jukstapoziciju, objašnjene su karakteristike i efekti tih specifičnih prostora Kjota. Kroz takvo israživanje dolazi se do razumevanja utkanog arhitektonskog identiteta grada koji se izražava svuda: u podovima, rukohvatima, biljkama, stepeništima, prolazima, zvucima, mirisima...

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bio vanr. prof. dr Igor Maraš.

Samim tim se na skali grada, sve ponovo slaže u svojevrzni matriks, koji nosi istoriju prvobitnog grada Heian-kyō koji je bio uređen u skladu sa tradicionalnim kineskim feng šui principom, po uzoru na drevne kineske prestonice Chang'an i Luoyang. Kjoto po svojoj organizaciji i istrajnosti u estetici, zahvaljujući zakonima i željom za prezervacijom, čuva identitet saglasne istorijske prestonice. Čineći ga savršeno ubedljivim primerom za proučavanje u oblasti arhitekture i urbanizma.

2. POJMOVI I TERMINOLOGIJA

Prostorne sekvence mogu karakterisati prostore koji nisu nužno u snažnoj relaciji, kao na primer vijadukt koji se proteže iznad pešačke zone, bez ikakve spona i funkcionalnog relacijskog odnosa između ova dva prostora. Dakle ovaj rad se bavi sa doživljajem i karakteristikama prostora, ali i vezi sa prostorima međusobno i vezi čoveka i prostora. Ključna tema su različite sekvence istog prostora, koje se ispoljavaju konstantno ili uslovljeno vremenom i kretanjem.

U svom konceptualnom obliku 間 „Ma“ znači osećaj mesta u vrlo nehomogenom smislu. Iako se ne koristi isključivo u arhitekturi, "Ma" se odnosi na interval/prostor između objekata ili događaja i predstavlja kritičan koncept u razumevanju japanske estetike, uključujući arhitekturu. „Ma“ se može posmatrati i u smislu fizičkog prostora i vremenskog iskustva, naglašavajući važnost praznina, pauza i prelaza u oblikovanju iskustava i značenja. Odražava svest i uvažavanje prostora između, za koje se smatra da imaju isti značaj kao i sami primarni prostori. Bliski pojam jeste 隙間 (sukima) koji znači jaz, ali se često prevodi kao ostatak (eng. residue, leftover), čak se i u tom „pogrešnom“ prevodu vidi drugačiji doživljaj. Ono što je na Zapadu talog, ostatak, nezbrinuti prostor, u Japanu je važan katalizator koncepta, smisljena praznina je cenjena.

Fenomen tranzitivnih prostora je česta tema u arhitektonskoj literaturi. Tranzicija – stanje između, u arhitekturi je definisana kao povezujući prostor između dva ograničena prostora. Može se reći da predstavljaju sekundarne prostore, međutim arhitektonski prostor je nepotpun bez tranzitivnih prostora. Planiranje i izgled povezujućih prostora kao što su hodnici, atrijumi i stepeništa neophodni su pri projektovanju većine objekata. Procenat ovih prostora može zavisiti od funkcije i vrste zgrade. Njihova funkcionalnost takođe varira u skladu sa odgovarajućim zahtevima zgrade ili očekivanjima korisnika. Ovi prostori mogu stvoriti veze koje mogu biti nosioci koncepta, funkcije, ali su i korisni u smislu

estetike i identiteta. Arhitektura nikada ne može biti zatvorena u potpunosti.

Kako bi se suzio opšti kontekst razumevanja tranzitivnih prostora i definisala struktura ovog rada, klasifikovane su tri glavne tipološke kategorije analiziranih objekata. Podela je nastala uvrštavanjem nekoliko postojećih iz teorije opšteg konteksta i referentnih istraživanih dokumenata i literature, svedena samo na one koje su u ključnom odnosu sa tranzitivnim prostorima. Japanski gradovi su vrlo policentrični, gde su vozne stanice centri. Žiža grada, najvažniji objekti, ili „popularna“ mesta su upravo u blizini poznatih stanica. Ne postoji ono što mi nazivamo „javni gradski trg“ ili „centar grada“. Do te mere je ovaj termin nevažan da ne postoji japanska reč za trg u pravom smislu njenog značenja. Termin 広場 hiroba (hi „široko“ ba „mesto“) je nešto najbliže tom značenju, ali su ovakvi prostori stvarani primarno za potrebe evakuacije u slučaju klimatske nepogode, a ne radi potreba društva. Samim tim nije najveći uspeh imati recimo resoran u centru grada (jer nema jedinstvenog centra), već u blizini relevantne i/ili velike stanice. Dakle, tri tipa objekata o kojima se ovaj rad bavi su:

1. Tipologija stanovanja – tradicionalna japanska kuća, machiya
2. Tipologija sakralne arhitekture – japanski hram
3. Tipologija transportnih prostora – vozna stanica

3. KOCEPTUALIZACIJA PROSTORA KJOTA KROZ PRIZMU IDEOLOGIJE PRAVACA

Da bismo razumeli važnost tranzitivnih prostora Kjota, neophodno je takođe zaći u ideologije o pravcima. Dakle krucijalna je i linija kretanja ili pravac (geografski ili misaoni) iz koga se pristupa tranzitivnom prostoru. Na taj način, možemo bolje razumeti i kakva je priroda svetova u koje se ulazi i iz kojih se prelazi. Istorijski osvrt na formiranje grada Kjoto, pruža razumevanje o dubokoj ukorenjosti ideologije pravaca u organizaciju Kjota.

U Japanu, severoistočni pravac je poznat kao kimono 鬼門 u direktnom prevodu "demonaska kapija". Dijagonalno je suprotan od urakimono 裏鬼門 jugozapadnog pravca čije značenje je najpovoljnije. Kimono 鬼門 verovanje potiče iz kineske geomatike, odnosno feng šui principa, po čemu iz tog pravca dolaze zli duhovi i negativne energije. Tako da se prilikom projektovanja gotovo nikad ne stavlja ulaz na severnoistočnoj strani. Kasnije se ovo verovanje razvilo unutar tradicionalne japanske kosmologije Onmido (陰陽道), sistema proricanja nastalog pod uticajem taoizma, budizma i šintoizma.

Nakon nasilnog odvajanja hramova i svetilišta koje je naredila nova vlada, veza između dve religije, budizma i šintoizma, je bila zvanično prekinuta, ali je ipak nastavljena u praksi i danas. Jedan rani pokušaj da se pomiri obožavanje Kamija (Bog u šintoizmu) i budizam učinjen je u 8. veku tokom perioda Nara sa osnivanjem takozvanih junguji 神宮寺 ili „hramova svetilišta“. Verovalo se da je upotreba budističkih religioznih predmeta u šintoističkom svetilištu neophodna pošto su Kami bila izgubljena bića kojima je bilo potrebno oslobođenje pomoću Budine moći. Smatralo se da je Kami podložan karmi i reinkarnaciji poput ljudskih bića,

a rane budističke priče govore o tome kako su monasi lutajući preuzeli zadatak pomoći napućenom Kamiju. Kada govorimo o zen budizmu u japanskoj arhitekturi Kjota, moramo spomenuti i Rjoandi hram 龍安寺 (Ryōan-ji) i njegovu karesansui 枯山水 (kamenu baštu) koji su prvobitno i izazvali „bum“ zen budizma na zapadu. Naročito nakon posete kraljice Elizabete II u maju 1975. godine. Čarolija u zen momentu postojanja i tome da sedeći, sa platforme ne možemo izbrojati svih 15 kamenja u jednom pogledu i jednom momentu ove kamene bašte. Iako je prvobitni koncept Rjoandi zen hrama, ostao misterija, čini se da je nagovešten kroz "Tsukubai" 蹲踞. Kamena česma sa znakom 口 (kuchi, usta, otvor) u sredini koji spajanjem sa ostala četiri radikalna dela stvaraju reči: 吾(ware), 唯(tada), 足(tarowo), 知(shiru), u prevodu "ja," "spoznajem," "samo," "radi zadovoljstva" sugerišući da je pravo duhovno ispunjenje zena kroz spoznaju zadovoljstva umesto čežnje.

Arhitektonski stil iznedren umetnošću radi rezidencije plemstva je Šinden-zukuri (寝殿造). Arhitektura ovog stila istaknuta je po svom naglasku na simetriji i korišćenju otvorenih prostora za stvaranje okruženja dokolice i elegancije. Reč šinden po kojem stil nosi ime predstavlja centralnu salu koja je služila i za primarni i za cermonijalni životni prostor. Koncept jugen (幽玄 Yūgen) se razvio u Heian periodu i integrisan je duboko u tradicionalnoj japanskoj estetici i filozofiji, kao i uticajima zen budizma. Može se reći da ovaj koncept predstavlja imaginarni demarkacioni tranzitivni prostor koji može biti lociran bilo gde a unutar koga dolazi do zastajanja pre nego što se „konzumira“ sugerisana lepota. Dakle prostor koji omogućava unutrašnje razumevanje prefinjenosti onoga što još uvek nije eksplicitno otkriveno.

4. GENERATORI SEKVENCI TRANZITIVNIH PROSTORA KJOTA

Pored planiranih prostornih sekvenci, poput koncepta Ma, postoje i one koje se javljaju usled uticaja čovekove percepcije, pokreta, narativa ili usled vremena. Ovakva podela je, zapravo, samo trik. Jer ne postoje izolovani generatori prostora. Recimo, neki percepcioni generator je takođe i vremenski. Kretanje ili pokret kao prostorno i vremensko iskustvo u komunikaciji sa izgrađenim prostorom donosiće narative za čije razvijanje je potrebno, opet, vreme. Preciznije bi onda, možda, bilo reći katalizatori za nastanak sekvenci tranzitivnih prostora, time bi se stekao utisak kao da je reč o pojačivačima, što nije nužno slučaj. Generatori u svojoj suštini predstavljaju element, princip, proces, konceptualni ili kontekstualni uticaj koji značajno utiče na kreiranje, formalizaciju, organizaciju i/ili percepciju prostora.

4.1. Kretanje kao generator sekvenci tranzitivnog prostora

Kretanje i pokret generišu tranzitivne sekvence unutar linije kretanja. U Kjotu bogatom tradicionalnim japanskim baštama može se doživeti potpuno nadahnuće upijanjem prizora projektovanih staza. Ruta je uvek

isplanirana i počinje sa ulaskom i skretanjem na levu stranu, u smeru kazaljke na satu obilaze se ključne tačke vizure, prelaze mostovi i nastavlja uz željenu pauzu na prostorima osmišljenim za kontemplaciju. Ideja je da se stvori putovanje koje se odvija po definisanom enfiladnom redu. Vrlo često, nije moguće vratiti se rutom unazad. Takve tradicionalne bašte se nazivaju „baštama za šetanje“ (回遊式庭園, kaiyū-shiki-teien), a staze gotovo nikada nisu direktne, već krivudajući otvrajući najlepše kadrove, pritom otvarajući narative stvaraju naročite emotivne utiske.

4.2. Vreme kao generator sekvenci tranzitivnog prostora

Spacijalne sekvence su vrlo osetljivi prostori, bilo kakva promena okruženja ili posmatrača, menjaće samu sekvencu i njen doživljaj. Kako je već to mnogo puta pominjano, težnja Japana da ostane povezan sa prirodom je vrlo snažna, ona se ogleda u svim segmentima života. Četiri godišnja doba, svakako da su, neiscrpna tema kada govorimo o Japanu. Neosporno je da vreme utiče i na kontekst i na subjektivni doživljaj, pa i na prostor. Može nas navesti na promenu upotrebe natkrivene staze tokom leta u otvorenu osunčanu stazu tokom zime, radi prijatnije šetnje. Po rečima Tojo Ita zgrade su poput odeće: one takođe pružaju identitet. Baš kao što i odeća može biti promenljiva, tako i arhitektura može menjati svoj identitet u zavisnosti od konteksta.

4.3. Norme i narativi kao generatori sekvenci tranzitivnih prostora

Da je sloboda jednaka disciplini je opšte poznati kliše. Datira i ranije od grčkog stoicizma drevnih filozofija, a pronalazi se i u budizmu kao praksa discipline koncepta „Sila“, koji se smatra suštinskim za oslobađanje od patnje. Međutim, šta se desi kada upravo ta disciplina postane patnja? Jedan takav primer jesu zabrane u parkovima koje su nacionalno široko rasprostranjene. Park se gotovo isključivo koristi za šetnju, sa vrlo limitiranim brojem klupa ili organizovanih aktivnosti. Ni sami Japanci nisu sigurni zašto je to tako, pa se na lokalnim televizijama postavljalo isto pitanje i otvorila diskusija:

「NGIばかりの社会“禁止大国”日本なぜ？」 Zašto je Japan takva elektrana zabrana sa mnogo NG (no good) društvenih zabrana? Ne sme se voziti skejtbord, ne smeju se dovoditi drugi ljudi van distrikta, smeće ponesite sa sobom! (u Japanu ne postoje kante za otpatke). Inspirisani situacijom zabrana, projektovan je eksperimentalni Šintojo park u kojem može da se radi, sve što je inače zabranjeno. Tako da je je morao biti promovisan kako bi se objasnila ideja ovog koncepta „buduće normalnosti“. Kako bi se ideja približila javnosti, objavljena je i knjiga „Kako koristiti Šintojo park“.

5. ANALIZA ILUSTRATIVNIH PRIMERA

Koristeći se principima, analizama, podelama i metodama iz prethodnih segmenata ovog rada, analizirani su reprezentativni primeri tri tipologije objekata. Koristeći se specifičnim tranzitivnim prostorima ovih objekata i njihovim okružujućim kompleksima, definisane su i objašnjene, spacijalne sekvence unikatne svakom od njih.

5.1. Tipologija stanovanja – tradicionalna japanska kuća

Gradska kuća rezidencije porodice Hata

Porodična rezidencija Hata je klasičan primer "mačije" (町家, machiya, machi „grad“, ya „kuća“), koje su tradicionalne japanske gradske kuće širom Japana, ali koje su posebno očuvane u gradovima poput Kjota u Gion disktriktu i u Naramachi disktriktu u Nari. Meštani ove kuće nazivaju Unagi no nedoko ウナギの寝床, spavaće sobe jegulja, jer iako imaju malu fasadu okrenutu ka ulici, iza su zapravo dugačke i uske – prosečna parcela je manja od 5,4 m šrine, ali četiri puta dublja. (oko 20 m) pa se proteže od ulične linije do kraja zadnje bašte. Razlog za ovaj dugačak, uski oblik leži kako u činjenici da se porez na zemljište obračunavao na širinu fasade kuće, tako i u inherentnoj želji meštana da imaju vizuru na ulicu spolja.

Genkan (玄関) je tradicionalni japanski ulazni prostor unutar zgrade, koji služi kao tranzitivni prostor između spoljašnjosti i unutrašnjosti. To je mesto gde se skidaju cipele, označavajući jasnu granicu i prelaz iz polu-javnog u privatno područje.

Prozori kao tipični tranzitivni prostori radvajaju javne od privatnih prostora, omogućavajući ulazak svetlosti, otvaranje vizura, ventiliranje prostora. U savremenom obliku prozora, oni sadrže jednu sekvencu, odnosno staklo kao prostorno sredstvo razdvajanja. Ono što čini koši (rešetkaste) prozore intrigantnim jeste postojanje dve sekvence. Prva je tradicionalno predstvaljala tanak papir naprevljen od pirinča, koji je korišćen takođe za šodi zidove, a kasnije u savremeno doba zamenjena mlečnim staklom, dok je druga sekvenca vertikalna pokrivka u vidu drvenih letvica.

5.2. Tipologija sakralne arhitekture – japanski šintoistički hram

Fushimi Inari Taisha

Atmosfera unutar hrama, čak i kada planinom šeta na hiljade i hiljade turista je uvek vrlo gusta i tiha, iako su najpre privučeni vizuelnim iskustvom, posetiti je zapravo putovanje kroz pomno dizajniran pejzaž koji spaja verski značaj sa prirodnim lepotama. Svetilište, koje je osnovao klan Hata u 8. veku, bilo je centralna lokacija za obožavanje Inarija, sa oko 40.000 Inari svetilišta širom Japana danas.

Fušimi Inari Taiša, sa svojom kultnom sandō (prilaznom putanjom) a onda i putanjama unutar hrama obloženim hiljadama kapija od crvenog torii rama, je mesto prožeto istorijom i spiritualnošću sa upornošću i mudrošću kao okosnicama koncepta verovanja. U svom osnovnom obliku sandō podrazumeva jednostruku popločanu pristupnu ulicu, predpriču. Početak ulice je obeležen torii kapijom, koja simboliše blizinu hrama. Na kraju sandōa nalazi se ponovo torii kapija koja simboliše ulazak u glavnu zonu hrama. U slučaju Fušimi Inari Taiša hrama, sandō ima dva kraka, iz prostog razloga što postoje dve vozne stanice koje vode do hrama. Krak JR stanice je zapravo glavni sandō put iz razloga što se Prva (glavna) torii kapija nalazi na kraju tog kraka. JR krak je očišćen

od komercijalnog sadržaja i zadržava svoju prvu i osnovnu funkciju tranzitivnog prostora, prelaska iz svakodnevnog u spiritualni svet. Sa druge strane Keihan krak je preuzeo ulogu komercijalnog sandōa, koji nudi banalne suvenire, slatkiše, festivalsku hranu i brza zadovoljstva.

5.3. Tipologija transportnih prostora – vozna stanica

Kjoto glavna vozna stanica

Ekonomski procvat nakon 1970-ih uveo je veliki naglasak na urbani razvoj pozajmljen od Zapadnih ideala, poboljšavajući urbane pogodnosti. Ipak, javno ponašanje prema ovim pogodnostima ostalo je slično prethodnom dobu, sa osetljivošću na korišćenje i vlasništvo koje je izazvalo akutne reakcije na teritorijalnost u urbanom pejzažu.

Čini se da je jedan od pokušaja da se razbije ta strogoća u japanskom izrazu arhitekture i stvori jedna potpuno fluidna otvorena hibridna struktura bila upravo izgradnja Kjoto vozne stanice.

Pored stepenišnih prostora, eskalatora i rampi koji su tipični tranzitivni prostori u zgradi Kjoto Stanice nalazi se i zastakleni tunel koji otvara vizuru do prizemlja. Odatle stepenište zapadnog krila objekta se može sagledati u potpunosti. Pored eskalatora, za koje se čini da su Stairway to Heaven, nalazi se i stepenišni krak od prizemlja do samog krova zgrade. Tokom večernjih časova to stepenište postaje platno za svetlosne projekcije, deca i odrasli pre odlaska na svoj voz odlaze da gledaju spektakl. Definitivno da su ovi prostori u mnogome ono što Meta Hočevar naziva prostorima igre. Specifično, međuprostorima punim napetosti, oni prostori koji izazivaju, gone priču, neukrotivi i puni snage.

Odmah pored Kjoto stanice, nalazi se još jedan reper arhitekture Kjota. U dijalogu između ova dva objekta, Kjoto stanice i Kjoto tornja, osim refleksije pojavljuju se i kratkoročne sekvence vizura uramljenog Kjoto tornja. Rascepi na zgradi Kjoto stanice, savršeno uramljuju Kjoto toranj.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U zaključnim razmatranjima ovog rada potvrđuje se osnovna teza da su zamršene veze između prostornih sekvenci tranzitivnih prostora sa potrebama i percepcijom ljudi, kulturom i međusobnom interakcijom. Analizirani ilustrativni primeri od tradicionalne japanske kuće porodice Hata do projekata velikih razmera kao što su svetište Fušimi Inari Taiša i modernog arhitektonskog hibrida Kjoto stanice, reflektuju bogat sistem koncepata, pravila i misli kojom je kreirana japanska arhitektura, naročito se koristeći konceptom Ma (間). Negativni prostor pogodan za kontemplaciju, koncept vremena i prostora, univerzalni princip koji daje prostorima novi dah.

Kroz primer tranzitivnih prostora tradicionalne japanske kuće, uočavamo kako misao formira arhitekturu, uz potrebu za prostorima poput genkanka, koji su prelazni prostori sa osnovnom konceptualnom idejom o poštovanju, čistoći i granici između unutrašnjeg i spoljašnjeg sveta.

Fušimi Inari Taiša, sa svojim kulturnim sando i torii kapijama, predstavlja drugačiji aspekt prelaznih prostora, onaj koji prepliće fizičko kretanje sa duhovnim putovanjem. Čin prolaska kroz torii kapije postaje metafora za ličnu transformaciju, odražavajući šintoističko verovanje u propustljivost između fizičkog i duhovnog carstva.

Uočava se da se svaka prostorna sekvenca ogleda u celini, a konceptualnost grada Kjota prateći paradigmatičnu tradicionalnost, kroz unikate principe se razvija u nove i drugačije prostore. Uzmimo za primer prelazne prostore staklenih hodnika Kjoto stanice, koji ne samo da vode korisnike prostora do njihove destinacije, već im dozvoljavaju da dožive urbani pejzaž Kjoto stanice i Kjoto grada kao celine koristeći se vizurama ka unutrašnjosti i spoljašnjosti. Čemu naročito doprinosi i činjenica da mrežasta tavanica iznad Kjoto stanice, predstavlja upravo onaj urbani matrix kako je grad Kjoto često nazivan.

7. LITERATURA

- [1] Tanizaki, Junichirou (1886-1965) In Praise of Shadows, Tokyo: Chuuoukouron-sha, 1975. p26
- [2] Tadao Ando, Living with Nature, Rizzoli International Publications, 2021.
- [3] Kuma, Kengo. Anti-Object. AA Publications, 2011.
- [4] Bachelard, Gaston. The Poetics of Space. Beacon Press, 1958.
- [5] Zumthor, Peter. Thinking Architecture. Lars Müller Publishers, 1998.
- [6] Koolhaas, Rem. Elements. Taschen, 2014.

Kratka biografija:

Marija Petrović rođena je u Novom Sadu 1998. god. Master rad na Fakultetu tehničkih nauka iz oblasti Arhitektura – Arhitektonsko projektovanje odbranila je 2024.god.

kontakt: marijap998@gmail.com